

ગુજરાતમાં આવેલી વાવ

વાવ એ કૂવાનો એક પ્રકાર જ છે. જેમાં કૂવો પગથિયાં સાથે જોડવામાં આવેલો છે. એટલે એક કૂવો જે જમીનની સપાટીથી ઊંડાઈ પર આવેલું હોય છે. અને પાણી સુધી પહોંચવા માટે તેની ફરતે સીડી બનાવેલી હોય છે. તેની અંદરના પાણીમાં સૂર્યનો સીધો પ્રકાશ પડતો ન હોવાથી તેનું બાષ્પીભવન થતું નથી. સંસ્કૃત સાહિત્યમાં વાવ માટે વાપી કે વાપિકા શબ્દનો ઉપયોગ થાય છે જ્યારે લોકસાહિત્યમાં વાવડી અને અંગ્રેજીમાં સ્ટેપવેલ એટલે કે પગથિયાવાળો કૂવો થાય છે. વાવના ચાર પ્રકાર નંદા , ભટા, જયા અને વિજયા છે. નંદામાં એક પ્રવેશદ્વાર , ભટામાં બે પ્રવેશદ્વાર , જયામાં ત્રણ પ્રવેશદ્વાર અને વિજયામાં ચાર પ્રવેશદ્વાર હોય છે. ગુજરાતમાં નાની , મોટી કુલ ૧૩૦થી વધુ વાવો આવેલી છે. જેમાં નીચેની મુખ્ય વાવની માહિતી નીચે આપેલ છે.

ક્રમ	વાવનું નામ	સ્થળ	વિશેષ નોંધ
૧	રાણકી વાવ	પાટણ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ સોલંકીવંશના ભીમદેવ પહેલાની પત્ની અને રાજા રાખે 'ગારના પુત્રી રાણી ઉદયમતીએ ૧૧મી સદીમાં બંધાવી હતી. ❖ રાણકીવાવ ૬૪ મીટર લાંબી, ૨૦ મીટર પહોળી અને ૨૭ મીટર ઊંડી છે. ❖ વર્ષ ૨૦૧૪માં યુનેસ્કો દ્વારા વર્લ્ડ હેરિટેજનો દરજ્જો મળેલ છે. ❖ આ વાવ જયા પ્રકારની ગણાય છે. એટલે તેના ત્રણ પ્રવેશદ્વાર છે. ❖ RBI વર્ષ ૨૦૧૮માં બહાર પાડેલી નવી રૂ.૧૦૦ની ચલણી નોટની પાછળ રાણકી વાવ દર્શાવવામાં આવેલ છે. ❖ આ વાવ સાત માળ ઊંડી આવેલ છે. અશોક મૌર્ય સમ્રાટ અશોકનો શિલાલેખ બ્રાહ્મી લિપિમાં અને પાલિભાષામાં કોતરાયેલ છે.
૨	અડાલજની વાવ	અડાલજ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ અડાલજની વાવ ગાંધીનગર જિલ્લાના અડાલજ ગામમાં આવેલી છે. ભારતની સૌથી જૂની વાવ માનવામાં આવે છે. ❖ આ વાવ વીરસિંગ વાઘેલાની પત્ની રુડીબાઈએ ૧૪૯૯માં બાંધવાની શરૂઆત કરી હતી. ❖ આ વાવ જયા પ્રકારની ગણાય છે. વાવણી લંબાઈ ૨૫૧ ફૂટ અને ૫૦ ફૂટ ઊંડાઈ ધરાવે છે. ❖ આ વાવ પાંચ માળની છે. વાવની અંદર સંસ્કૃત ભાષામાં લેખ આવેલો છે જેના પરથી તેના બાંધકામની માહિતી મળે છે.
૩	દાદાહરીની વાવ	અમદાવાદ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ આ વાવ અમદાવાદ શહેરના અસારવા વિસ્તારમાં આવેલી છે ❖ આ વાવ પાંચ માળ છે. ❖ વર્ષ ૧૪૮૫માં મુસ્લિમ સુલતાન બાઈ હરિએ વાવ બંધાવી હતી ❖ આ વાવ નંદા પ્રકારની ગણાય છે.

૪	અડીકડીની વાવ	જુનાગઢ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ જુનાગઢના ગિરનારની તળેટીમાં આવેલી ૧૫મી સદીમાં બનેલી વાવ છે. ભારતની સૌથી જૂની વાવ છે. ❖ આ વાવ નંદા પ્રકારની ૧૮મી લાંબી, ૪.૭૫ મી પહોળી અને ૪૧ મી ઊંડી છે. ❖ આ વાવ એક જ પથ્થર કાપીને કરવામાં આવેલ છે. વાવમાં ૧૭૨ પગથિયાં આવેલા છે. ❖ લોકવાયકા મુજબ જેમણે જીવનમાં આ જગ્યાની મુલાકાત લીધી ન હોય તો તેનું જીવન વ્યર્થ છે. ' અડીકડી વાવ'ને નવઘણ કૂવો, જેને ન જોયો એ જીવતો મૂઓ '.
૫	ગેબનશાહની વાવ	યાંપાનેર	<ul style="list-style-type: none"> ❖ ૧૬મી સદીમાં ગેબનશાહ નામના ફરિકે આ વાવ બાંધવી હતી. ❖ નંદા પ્રકારની આ વાવ ૨૦મી ઊંડી , ૬મી પહોળી અને ૫૦મી લંબાઈ ધરાવે છે.
૬	અમૃતવર્ષિણી વાવ	અમદાવાદ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ આ વાવ અમદાવાદ શહેરના પાંચકૂવા દરવાજા આવેલી છે. જે બીજા કાટખૂણી વાવ તરીકે પણ ઓળખાય છે. ❖ તેની સ્થાપત્યશૈલી ઇન્ડો-ઇસ્લામિક છે. જે વાવમાં દેવનાગરી અને ફારસી ભાષામાં લખેલ છે. ❖ આ વાવ ત્રણ માલની અને ૫૦ ફૂટ થી વધુ ઊંડી છે.
૭	માતાલવાની વાવ	અમદાવાદ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ અમદાવાદના અસારવા વિસ્તારમાં આવેલી આ વાવનું બાંધકામ ૧૧મી સદીમાં સોલંકી-વાઘેલા સમયે થયું હશે તેમ મનાય છે. ❖ વાવમાં બહુમાળી ઝરૂખાઓ અને પગથિયાઓ પછી પાણી મળે છે. ❖ હિંદુ દેવી લવાનીનું નાનું મંદિર નીચલા ઝરૂખામાં બનાવવામાં આવ્યું હતું તેના પરથી વાવનું નામ પાડવામાં આવ્યું છે. ❖ વાવને ત્રણ માલ છે અને વાવને ત્રણ ઝરૂખો છે જ્યારે વાવના કૂવાનો વ્યાસ ૪.૮ મીટર છે.
૮	સાંપાની વાવ	સાંપા	<ul style="list-style-type: none"> ❖ સાંપાની નંદા પ્રકારની આ વાવ ગાંધીનગર જીલ્લામાં આવેલી છે. વાવમાં પ્રથમ કૂત ઉપર નવ ગ્રહોમાં શિલ્પનો પદ્ધતિ મુજબ મુકાયેલો છે. ❖ વાવના ત્રીજા કૂંડ પર ગણેશની એક છૂટી પ્રતિમા છે. આ વાવનું નિર્માણ ઈ.સ. ૧૫૪૩માં થયું હતું તે મનાય છે. ❖ વાવમાંથી મળી આવેલ શીલાલેખનું લખાણ સંસ્કૃત ભાષા અને દેવનાગરી લિપિમાં થયેલું છે.
૯	જેઠાભાઈની વાવ	અમદાવાદ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ અમદાવાદ શહેરના ઇસનપુર વિસ્તારમાં જેઠાભાઈની વાવ આવેલી છે. ❖ આ વાવનું બાંધકામ જેઠાભાઈ મૂળજીએ અંદાજીત ૧૮૬૦ના દશકામાં

			<p>કરાવ્યું હોય તેમ મનાય છે.</p> <p>❖ વાવમાં ચાર ઝરૂખાઓ આવેલા છે.</p>
૧૦	બોતેરકોડાની વાવ	મહેસાણા	<p>❖ આ વાવ મહેસાણા જીલ્લામાં મહેસાણાથી મોઢેરા ખાતે સૂર્યમંદિર જવાના રસ્તા પર આવે છે.</p> <p>❖ વાવ શિલ્પ-સ્થાપત્યની બેનમૂન કારીગરી માટે પ્રખ્યાત છે.</p> <p>❖ આ વાવ અગિયાર માલની અને તેના સુધારા વધાર ગાયકવાડી સમયમાં થયા હોવાનું જાણવા મળે છે.</p>
૧૧	રાખેંગારની વાવ	પાટણ	<p>❖ પાટણના સમકાલીન શાસક અને જુનાગઢના રાજા રાખેંગારના નામ પરથી આ વાવનું નામ આપવામાં આવ્યું છે.</p> <p>❖ વાવમાં ઘાટપલ્લવ શૈલીની બાંધણી જોવા મળે છે.</p> <p>❖ વાવણી રચના પરથી એવું લાગે છે કે ત્રણ શામિયાણા હશે.</p>
૧૨	ખેડબ્રહ્મણી વાવ	ખેડબ્રહ્મ	<p>❖ ખેડબ્રહ્માં બ્રહ્મજીના મંદિર પાસે આવેલી આ વાવ ૬૦૦ વર્ષ જૂની છે.</p> <p>❖ આ વાવ કોને બનાવી છે તે એક સંશોધનનો વિષય છે.</p> <p>❖ ૬૨ વર્ષે દિગંબર જૈનો અને ખેડવાળ બ્રાહ્મણો દ્વારા આ વાવમાં તેમના અધિષ્ઠાતા દેવનું પૂજન કરે છે.</p>
૧૩	સાસુવહુની વાવ	લવાણા	<p>❖ આ વાવ પંચમહાલ જીલ્લાના લુણાવાડા તાલુકાના લવાણા ગામમાં આવેલી છે.</p> <p>❖ વાવમાં નવ ગ્રહ, વિષ્ણુના દશાવતાર, ચામુડા, વીરભદ્ર , બ્રહ્માની અને ગણેશની પ્રતિમાઓ આવેલી છે.</p> <p>❖ વાવમાં બે મહિલાઓના શિલ્પો આવેલા છે જેમાં એક કૃશ મહિલા બાળકને જન્મ આપી રહી છે જ્યારે બીજી પ્રતિમા ડેવિ ગન્દર્ભ પર સવારી કરતી દર્શાવી છે.</p>
૧૪	કુંડા વાવ	કપડવંજ	<p>❖ ખેડા જીલ્લાના કપડવંજ ખાતે આ વાવ આવેલી છે. જે વાવને સોલંકી વંશના સિદ્ધરાજ જયસિંહે બંધાવી હતી.</p> <p>❖ આ વાવને માત્ર એક જ રાત્રીમાં બનાવી હોય તેમ માનવામાં આવે છે. જ્યાં ૩૨ કોઠાની વાવ પણ આવેલી છે.</p>
૧૫	માધાવાવ	વઢવાણ	<p>❖ સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાના વઢવાણ શહેરના સલાટ શેરીમાં વટકેશ્વર મહાદેવની બાજુમાં આવેલી છે. વાઘેલા રાજા સારંગદેવના મંત્રી શ્રી માધાવે ઇ.સ. ૧૨૯૪માં બંધાવી હતી.</p> <p>❖ વાવ કુલ છ માળની અને લંબાઈ ૩૭.૫ મીટર અને પહોળાઈ ૫.૫ મીટર છે.</p>
૧૬	વલ્લભ ભટ્ટની વાવ	બહેચરાજી	<p>❖ આ વાવ મહેસાણા જીલ્લાના બેચરાજીમાં આવેલી છે. આ વાવ ૩૫૦ વર્ષ જૂની ભક્ત શિરોમણી વલ્લભ ભટ્ટની યાદમાં વિલોચંદ વણિકને</p>

			બંધાવી હતી.
૧૭	રાજબાઈ વાવ	રામપુર	<ul style="list-style-type: none"> ❖ આ વાવ સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાના વઢવાણ તાલુકાના રામપુરમાં આવેલી છે. ❖ આ વાવનું નિર્માણ વિજયરાજ પરમારના વંશ જ દ્વારા બનાવવામાં આવી હોય તેવું માનવામાં આવે છે. ❖ આ વાવ ૫૩.૮૫ મીટર લાંબી, ૪.૬૦ મીટર પહોળી છે. વાવમાં જુદા જુદા ભીત ચિત્રો જોવા મળે છે.
૧૮	માધાવાવ	વઢવાણ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ સુરેન્દ્રનગર જિલ્લાના વઢવાણ શહેરમાં કરણ ઘેલાના નામે પ્રખ્યાત કર્ણદેવ વાઘેલાના મંત્રી માધાના નામ પરથી આ વાવનું નામ આપવામાં આવ્યું છે. ❖ વાવમાં માધા અને તેની પત્નીણી પ્રતિમાઓ દર્શ્યમાન છે. ❖ આ વાવની એક લોકવાયકા એવી છે કે દર ત્રણ વર્ષે એક વ્યક્તિનો ભોગ લે છે.
૧૯	મીનળ વાવ	વીરપુર	<ul style="list-style-type: none"> ❖ રાજકોટ જિલ્લાના વીરપુર ગામની નજીક આવેલી છે. આ વાવ ૩૭.૪૦ મીટર લાંબી, અને ૪.૯૫ મીટર પહોળાઈ ધરાવે છે. કૂવાનો વ્યાસ ૫.૮૦ મીટર છે. ❖ આ વાવને નવ મંડપો આવેલા છે. અને તે ૧૩ મી શતાબ્દીની જણાય છે. આ વાવ ગુજરાત રાજ્યના પુરાતત્વ વિભાગ દ્વારા રક્ષિત સ્મારક તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યું છે.
૨૦	માણસાની વાવ	માણસા	<ul style="list-style-type: none"> ❖ આ વાવ ગાંધીનગર જિલ્લાના માણસામાં આવેલી છે. તે પાંચ માળની આ વાવ ઇ.સ. ૧૫૨૬માં નિર્માણ થયું હોવાનું કહેવાય છે. ❖ કૂવાની પહેલા આવતો કુંડ તે સમયની ખાસિયત છે.
૨૧	શનિની વાવ	હાથલા	<ul style="list-style-type: none"> ❖ આ વાવ દાહોદ જિલ્લાના હાથલા ગામમાં આવેલી છે. તેનું બાંધકામ ૯ મી કે ૧૦ સદીમાં થયેલું છે. આ વાવ અને કુંડ બેઉના લક્ષણો ધરાવતી આ વાવ શસ્ત્રોમાં જણાવ્યા પ્રમાણે નથી.
૨૨	સાસુ-વહૂની વાવ		<ul style="list-style-type: none"> ❖ આ વાવ મહીસાગર જિલ્લામાં આવેલી છે. આ વાવનું નિર્માણ નંદા પ્રકારનું છે. સાસુની વાવ અને વહૂની વાવ એકબીજાની નજીક આવેલી છે. ❖ આ વાવ ૧૪ કે ૧૫ સદીમાં બંધાઈ હોય તેમ માનવામાં આવે છે.
૨૩	દાવડની વાવ	દાવડ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ આ વાવ સાબરકાંઠા જિલ્લાના દાવડમાં આવેલી છે. અંકોલ માતાની વાવ તરીકે ઓળખાતી પ્રાચીન વાવ ગામથી પશ્ચિમ દિશામાં આવેલી છે. ❖ આ વાવ ગુજરાતની વાવોમાં તેના શિલ્પ-સ્થાપત્યની દ્રષ્ટિએ મહત્વનું સ્થાન ધરાવે છે.

			<ul style="list-style-type: none"> ❖ આ વાવ એક પ્રવેશ અને ત્રણ ફૂટ ધરાવતી નંદા પ્રકારની વાવ છે. ❖ વાવણી લંબાઈ ૩૦ મીટર અને કૂવાનો વ્યાસ ૪ મીટર છે.
૨૪	મિનળદેવીની વાવ	ધાંધલપુર	<ul style="list-style-type: none"> ❖ પાટણના કરણદેવ સોલંકીની રાણી મિનળદેવીએ ૧૩મી સદીમાં સાયલાથી ૨૫ કિમીના અંતરે આવેલ ધાંધલપુર ગામની પશ્ચિમમાં બંધાવી હતી. આ વાવ ' ટોડારી વાવ' તરીકે પણ ઓળખાય છે.
૨૫	ગંગાવાવ	વઢવાણ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ સુરેન્દ્રનગર જીલ્લામાં વઢવાણમાં આવેલી છે. આ વાવ ઇ.સ.૧૯૬૭ માં સારંગદેવની મહારાણીની દાસી ગંગાબાઈએ બાંધવી હતી. ❖ આ વાવ પાંચ માળની ૩૭.૫ મી લંબાઈ , ૩.૫ પહોળાઈ અને ૫.૫મીટર કૂવાનો વ્યાસ ધરાવે છે. આ વાવ નંદા પ્રકારની વાવ છે.
૨૬	લાખુવાવ	વઢવાણ	<ul style="list-style-type: none"> ❖ સુરેન્દ્રનગર જીલ્લામાં વઢવાણમાં આવેલી વિસલદેવની મહારાણીની દાસીએ બાંધવી હતી. ❖ લાલ પથ્થરમાથી બનાવેલ વાવ ૨૫.૫ મી લંબાઈ અને ૪.૫ મી પહોળાઈ ધરાવે છે. ❖ આ વાવ નંદા પ્રકારની વાવ છે.
૨૭	ચૌમુખી વાવ	ચોબારી	<ul style="list-style-type: none"> ❖ સુરેન્દ્રનગર જીલ્લાના ચોટીલા તાલુકાનાં ૨૦ કી.મી દૂર ચોબારી ગામમાં આવેલી છે. ❖ આ વાવના ચાર પ્રવેશદ્વાર હોવાથી સ્થાપત્યની દ્રષ્ટિએ વિજયા પ્રકારની વાવ છે.
૨૮	રાજબાઈ વાવ	રામપુર-નળિયા	<ul style="list-style-type: none"> ❖ સુરેન્દ્રનગર જીલ્લામાં વઢવાણથી ૩૫ કિમી અંતરે આવેલ રામપુર અને નળિયા ગામની વચ્ચે આવેલી છે. ❖ વાવણી લંબાઈ ૪૮.૯૦ મીટર , પહોળાઈ ૫.૪૦ મીટર અને ઊંડાઈ ૫૩.૧૦ મીટર ધરાવે છે. ❖ આ વાવ ગુજરાત રાજ્યના પુરાતત્વ વિભાગ દ્વારા રક્ષિત સ્મારક તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યું છે.